

Josep Miquel Ramis, *Autotraducció: de la teoria a la pràctica*, Vic, Eumo, 2014, 173 pp.

Aquest llibre és el volum vintè de la col·lecció «Biblioteca de Traducció i Interpretació», que l'editorial Eumo, de la Universitat de Vic, coedita amb les principals universitats del territori de parla catalana on s'imparteixen estudis de traducció (UAB, UJI i UPF). A banda del que ha motivat aquesta ressenya, la col·lecció inclou altres títols sobre traducció literària com ara el setè, *El fil d'Ariadna: anàlisi estilística i traducció literària* (Josep Marco 2002), o bé el tretzè, *Llengua i estilística en la narrativa de Jane Austen* (Victòria Alsina 2007).

Autotraducció. De la teoria a la pràctica ofereix una compilació reflexionada i documentada sobre una subdisciplina a cavall entre la traductologia i l'estilística literària que es troba en ple procés de consolidació: l'autotraductologia. Per la seua claredat i el seu afany descriptiu i classificatori, aquest llibre podria funcionar com a material introductor i a aquesta línia d'estudi per a curiosos i estudiosos, atès que ofereix un panorama exhaustiu i argumentat, però sintètic, sobre les principals investigacions en la matèria.

L'estudi de les autotraduccions és un camp específic de la traductologia relativament jove. És potser per això que compta amb un nucli d'investigadors cohesionat, que organitza congressos de capacitat reduïda, com ara els celebrats a Perpinyà l'any 2011 i a Cork l'any 2013. A més, el sentiment cooperatiu arriba al punt de compartir fins i tot bibliografia. Fet i fet, l'envejable afany de col·laboració en aquesta disciplina supera les parets mitgeres entre grups d'investigació.

La península Ibèrica és un dels principals centres neuràlgics de l'autotraductologia literària per motiu de les relacions multilingües i culturals que s'hi desenvolupen, brou de cultiu especialment prolífic per a aquest tipus especial de traduccions. Hi han estat especialment estudiats els casos de Carme Riera, Bernardo Atxaga i Álvaro Cunqueiro. Un dels grups de recerca capdavanters de la disciplina és l'AUTOTRAD, amb seu a la UAB, dirigit per Helena Tanqueiro, amb membres interuniversitaris destacats com són Francesc Parcerisas, Patricia López López-Gay, Christian Lagarde i Xosé Manuel Dasilva. Justament aquest darrer és qui prologa el llibre. Ramis afirma que aquest grup de recerca és el que més ha treballat en la concepció de l'autotraducció com un tipus determinat de traducció, i parla de la investigadora principal i d'una de les seues deixebles, Patricia López López-Gay, com a instigadores d'aquesta perspectiva (p. 24).

L'autor del pròleg és un dels iniciadors d'aquesta disciplina a l'Estat espanyol: Xosé Manuel Dasilva. Ja en el pròleg, s'hi resumeixen succintament els principals congressos i publicacions que hi ha fins ara pel que fa als estudis d'autotraductologia.

Dasilva apunta també dos dels elements transversals del llibre. Diu que l'estudi de les autotraduccions de grans literats com ara Samuel Beckett, Vladimir Nabokov i Julien Green és una qüestió prou antiga (p. 8). Tanmateix, es parla de l'autotraducció com una disciplina recent perquè fa ben poc que l'estudi de les autotraduccions s'ha generalitzat a tota mena d'escriptors en contextos multilingües. D'altra banda, Dasilva afirma que la península Ibèrica ofereix contextos sociolingüístics molt fèrtils per a les autotraduccions des del gallec, l'asturià, l'èuscar i el català cap a l'espanyol. A més, constata la quantitat d'estudiosos ibèrics atrets per aquesta matèria d'estudi marcadament intergeneracional (p. 9).

Dasilva és, de fet, un dels estudiosos ibèrics més reconeguts en la recerca en traducció literària que, en un moment determinat de la seua trajectòria, ha decidit parar especial esment en el fenomen de l'autotraducció. En canvi, l'autor d'aquest llibre és un investigador relativament novell que s'inicià en la recerca amb una sèrie de treballs sobre autotraducció, recollits en la seua tesi sota el títol *Autotraducció i Sebastià Juan Arbó. El cas de Terres de l'Ebre* (2011). Així doncs, Dasilva i Ramis són casos antagònics dels dos prototipus d'investigadors d'aquesta matèria.

En aquest llibre, Josep Miquel Ramis aplica el paradigma teoricometodològic utilitzat en la seua tesi a un ampli ventall d'exemples d'escriptors literaris en contextos multilingües diversos. En la introducció, Ramis afirma que «aquest llibre pretén definir l'autotraducció des de tots els punts de vista que es veurien implicats en la seva concepció i execució» (p. 13).

L'obra es divideix en cinc capítols, que van des d'allò més general i abstracte, com és l'estat de la qüestió, fins a una proposta concreta d'anàlisi textual de les autotraduccions. El primer capítol es titula «Estat de la qüestió: l'autotraducció o la falsa dicotomia». Comença amb la que serà la premissa general del llibre: *a priori*, la traducció al·lògrafa i l'autotraducció es troben a la mateixa alçada, atès que l'autotraducció no és més que una possible reinterpretació més de l'obra (p. 18). A més, critica la concepció del text editat com a unitat semàntica inamovible, que no varia amb el temps (p. 21).

D'altra banda, recull les raons d'Helena Tanqueiro per afirmar que l'autotraductor és un traductor privilegiat: *a)* l'escriptor traductor té les mateixes competències que un traductor al·lògraf, però la seua traducció es presenta sovint com un original perquè no s'esmenta que és traducció; *b)* la doble condició d'autor i traductor dona autoritat indiscutible a la nova versió del text i *c)* hi ha la possibilitat de perfeccionament de l'obra en la reescriptura que és l'autotraducció.

El segon capítol s'ha titulat «Factors i motivacions de l'autotraducció». Entre aquests factors, Ramis destaca les diferències segons el gènere, el temps, la situació històrica i les motivacions personals. L'anàlisi global de la disciplina duta aquí li

permet observar una sèrie de coincidències que altrament passarien desapercbudes, com ara el fet que la majoria d'estudiosos que consideren la traducció com a recreació de l'original ho han fet a propòsit de l'anàlisi de les traduccions de poesia (p. 34).

Quant a les diferències a causa de la situació històrica, distingeix entre les traduccions intraestats i les interestats. Els casos de les traduccions intraestats, entre llengües i cultures en contacte dins d'un mateix país, coincideixen amb els de les literatures catalana, basca i gallega a la castellana. Aleshores, s'autotradueix de la cultura minoritzada cap a la cultura hegemònica, sovint per raons de mercat. Però és també en aquests casos en què es troben actituds autotraductores més bel·ligerants en contra de la *diglossia* generada (p. 41). De fet, com Ramis apunta, es parteix de la premissa àmpliament acceptada que si el text prové d'una cultura perifèrica, experimentarà major pressió de les formes i els continguts de la cultura dominant o d'arribada, per tal d'adaptar-se a les formes i els condicionaments de la més poderosa. En els casos més discriminators, es pot fer passar un text autotraduït com original en la llengua d'arribada, la dominant; o bé fer que una tercera cultura reba un text com si hagués estat escrit originalment en la llengua hegemònica (p. 60).

Un text pot autotraduir-se també per motivacions personals, siga pel sentit autoritari de voler controlar totalment el text propi, siga perquè s'entén l'autotraducció com a part del procés de creació, és a dir, com una reescriptura que completa o millora l'obra. Fins i tot hi ha casos d'escriptura simultània de les dues versions. En aquest sentit, és interessant la interpretació que es pot fer de l'autotraducció com un *pre-text* més, similar als esborranys o les noves versions d'una obra, però amb la precaució de tenir present l'efecte de la distància suplementària motivada per les diferències estructurals entre llengües així com pels canvis culturals (p. 77).

El tercer capítol s'ocupa de les «Repercussions i conseqüències de l'autotraducció». Aquestes s'esdevenen en diversos sentits, d'entre els quals Ramis se centra en tres: per a l'autor, per a la literatura de partida i per a la traducció al·lògrafa. Quant a les repercussions per a l'autor, es parteix de la dicotomia entre les de caràcter sociopolític i les estilisticoliteràries, tot i que l'epígraf se centra sobretot en les del primer tipus. Les repercussions sociopolítiques tenen relació amb el sentiment de pertinença de l'autotraductor als sistemes literaris amb què treballa, fins arribar al punt de poder viure el que Ramis anomena una mena d'esquizofrènia lingüística i cultural (p. 81).

Serà molt diferent el cas d'un autotraductor dins d'un mateix país —com un escriptor català que tradueix la seua pròpia obra al castellà— del d'un exiliat que vol traduir la seua obra a la cultura del país que l'acull. En ambdós casos, però, l'autotraducció és el camí més fàcil per a l'èxit editorial en el nou context cultural (p. 81).

Per això les raons econòmiques són la motivació fonamental de l'autotraducció cap a la llengua hegemònica, tal com explica Ramis a propòsit del cas d'Alejo Carpentier.

Quant a les repercussions per a la literatura de partida, la més greu serà la invisibilització. Un exemple d'aquest tipus podria ser l'*Antologia* de poemes de Vicent Andrés Estellés traduïts a l'espanyol i publicada a Madrid per Visor l'any 1984. A més, Ramis denuncia el cas paradigmàtic dels premis espanyols, que sovint s'han fet servir per amagar o subvertir l'origen en llengua catalana d'una obra, com ara en el cas de *La vida en el abismo* de Ferran Torrent, finalista dels premis Planeta l'any 2004 (pp. 88-89).

Quan es parla d'autotraductors, cal redefinir el concepte de *fidelitat* ja que, per la seua doble consideració d'autors i de traductors, la *infidelitat* seria impossible. En aquest punt, es reivindica la revisió del concepte, tot posant sobre la taula, per exemple, la *paradoxa de traïció per embelliment* (p. 96), que permet als autotraductors actualitzar les seues obres, però que, en canvi, és un terreny conflictiu per als traductors.

Així, s'afirma que, en situacions semblants, el traductor al·lògraf hauria de poder prendre la mateixa posició davant del text i poder modificar allò necessari per actualitzar-ne el significat cronològicament i geogràfic. És a dir, que igualment hauria de poder dur a terme l'adaptació semàntica del text al nou context. Segons Ramis, així es respectaria la voluntat de l'escriptor: mantenir en el text traduït el mateix posicionament teòric que en la llengua original (pp. 100-101).

El quart capítol ofereix un esbós de «Tipologia d'autotraduccions i autotraductors», tot combinant les variables d'autotraductor i autotraducció per a reflexionar sobre el ventall de possibles condicionants de l'acte d'autotraduir. Segons el grau d'implicació de l'autotraductor, la traducció pot ser feta individualment o bé en col·laboració amb un o diversos traductors al·lògrafs. Si es té en compte el factor temps, l'autotraducció pot ser simultània a l'escriptura del text o bé posterior. A més, un autotraductor pot ser-ho de manera esporàdica o sistemàtica.

La situació històrica és la variable més complexa de les cinc que es repassen en aquest capítol. Aquí entrarien en joc binomis com ara si la traducció auctorial és directa o inversa, unidireccional o multidireccional, intraestatal o interestatal, si té en compte el color local o no el té, o bé si és horitzontal o vertical (entre dues llengües amb estatus diferent).

Segons el punt de vista traductològic, es distingeix entre aquelles versions més literalistes i aquelles més recreadores, tot deixant clar, de nou, que el concepte de fidelitat al text original és dinàmic i va més enllà del moment d'escriptura d'una obra. Per acabar, es focalitza sobre la presentació de la traducció, que pot ser explícita o opaca —l'opacitat pot ser fortuïta o bé deliberada per motius de dominància cultural receptora.

Totes aquestes variables afectaran el resultat final de la traducció. Caldrà, doncs, tenir-les en compte per a l'anàlisi d'aquest tipus específic de traduccions. Per a cada element, Ramis ofereix un fèrtil acompanyament il·lustratiu així com teoritzador, que revesteix la bastida classificatòria estèrilment citada en aquestes línies i que no fa justícia a l'original.

El darrer capítol s'ocupa dels «Mètodes d'anàlisi en autotraducció». S'inicia el repàs d'alguns mètodes proposats per altres autors per arribar, en darrer lloc, a la proposta d'un esquema d'anàlisi propi. La utilitat d'aquest es basaria en l'experiència pràctica de l'autor i en la comparació i superació dels possibles handicaps de les propostes precedents. L'autor destaca la possibilitat de dur a terme modificacions sobre l'esquema taxonòmic proposat per tal d'adaptar-se a subgèneres literaris concrets, com, per exemple, la poesia.

En les darreres pàgines, sobresurt la reflexió sobre les concomitàncies entre l'estudi de les autotraduccions literàries i l'estilística literària —fins i tot amb la genètica o l'ecdòtica (p. 144). També destaca la utilitat de consultar manuscrits per a l'anàlisi de les autotraduccions, un element més de coincidència entre aquestes dues subdisciplines de l'anàlisi literària.

Pels seus continguts, limitats al terreny de la literatura, potser aquest llibre s'hauria d'haver titulat *Autotraducció [literària]. De la teoria a la pràctica*. Nogensmenys, sembla que, almenys a l'Estat espanyol, aquesta disciplina es dedica gairebé exclusivament als estudis de traducció literària. En darrer lloc, el llibre es clou amb una nodrida bibliografia sobre autotraducció, però hi hem trobat a faltar un epígraf de conclusions que clausure el llibre de manera més completa, tot oferint una valoració final sobre el tema i unes perspectives de futur.

AINA MONFERRER PALMER
Universitat Jaume I
ainamonferrer@gmail.com